

Monika Wiśniewska

Edukacja w służbie Niepodległej w świetle „Zasad wychowania narodowego” Zygmunta Balickiego

---

Niepodległość i Pamięć 25/1 (61), 153-172

2018

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Monika Wiśniewska

Wydział Nauk Historycznych i Społecznych
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Edukacja w służbie Niepodległej w świetle *Zasad wychowania narodowego* Zygmunta Balickiego

Słowa kluczowe

Zygmunt Balicki, wychowanie narodowe, Narodowa Demokracja, niepodległość, koedukacja, edukacja zróżnicowana, historia wychowania

Streszczenie

Istotnym elementem programów politycznych konstruowanych przez ugrupowania zorientowane na odzyskanie suwerenności była polityka edukacyjna. Wyraziste poglądy endecji w tym obszarze wyłożył w *Zasadach wychowania narodowego* czołowy teoretyk Narodowej Demokracji, Zygmunt Balicki (1858–1916). Choć w 2016 r. minęła setna rocznica śmierci Balickiego, jego istotny wkład w historię polskiej myśli politycznej, naukowej i edukacyjnej nie doczekał się specjalnego upamiętnienia. Celem artykułu jest przypomnienie tej postaci w kontekście jej wkładu w historię wychowania. Balicki zabiegał o polską szkołę dla Polki i Polaka, akcentując różnice płci i wynikające z nich specyficzne zadania, istotne w rozwoju narodu. Przestrzegał przed wynarodowieniem edukacji, tłumacząc, że szkoła może nawet uczyć po polsku, ale w swojej fundamentalnej, ideowej warstwie – polską szkołą nie być. Przeciw „beznarodowości” nauczania wystąpił podczas Drugiego Kongresu Pedagogicznego, który odbył się 1–2 listopada 1909 r. we Lwowie. Jako antidotum na niepokojące zjawisko wynaradawiania polskich dzieci i młodzieży przedstawił maksymalistyczny program *Zasad wychowania narodowego*. Wychowanie narodowe służyć miało realizowaniu idei narodowej wspólnoty pojmowanej jako jednolity, potężny organizm powołany do spełniania wielkich dziejowych zadań.

Proces tworzenia nowoczesnych ruchów politycznych rozpoczął się na ziemiach polskich na przełomie XIX i XX wieku, a więc jeszcze pod zaborami. Najważniejsze nurty – obóz narodowy i lewica niepodległościowa – ukierunkowane były na odzyskanie niepodległości. Odmiennie stanowisko wobec ich wolnościowych aspiracji zajęły ugrupowania lewicy komunistycznej, opowiadające się z kolei za projektem internacjonalistycznym.

Istotnym elementem programów politycznych konstruowanych przez ugrupowania zorientowane na odzyskanie suwerenności była polityka edukacyjna. Wyraziste poglądy endecji w tym obszarze wyłożył w *Zasadach wychowania narodowego*¹ czołowy teoretyk Narodowej Demokracji, Zygmunt Balicki (1858–1916)².

Autor *Zasad wychowania narodowego*

Zygmunt Balicki zapisał się w historii jako działacz polityczny, publicysta, naukowiec, jeden z twórców doktryny narodowej i przywódców polskiego ruchu narodowo-demokratycznego. Jego światopogląd i zapatrywania polityczne przeszły burzliwy zwrot: od socjalizmu po obóz narodowy. Socjalizm, podobnie zresztą jak prądy liberalne, zraziły go przede wszystkim negatywnym stosunkiem do tradycji, indywidualizmem i kosmopolityzmem³. Po rozstaniu z PPS nawią-

---

¹ Z. Balicki, *Zasady wychowania narodowego. Referat przedstawiony na Polskim Kongresie Pedagogicznym we Lwowie dnia 1 listopada 1909 r.*, Warszawa 1909.

² Najważniejsze prace Z. Balickiego: *Demokratyzm i liberalizm. Studium socjologiczne*, „Przegląd Społeczny” 1886, t. 2, z. 8; *Socjologiczne podstawy użyteczności*, „Przegląd Filozoficzny” 1889, r. 2, z. 3; *Hedonizm jako punkt wyjścia etyki*, „Przegląd Filozoficzny” 1900, r. 3, z. 2; *Parlamentaryzm. Zarys socjologiczny*, Lwów 1900; *Egoizm narodowy wobec etyki*, wyd. 1, Lwów 1903, wyd. 2, Lwów 1914; *Metody nauk społecznych i ich rozwój w XIX stuleciu*, Warszawa 1903; *Zasady wychowania narodowego*, Warszawa 1909; *Psychologia społeczna. Czynności poznawania*, Warszawa 1912. R. Ptaszek, *Balicki Zygmunt*, [w:] A. Maryniarczyk (red.), *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, t. 1, Lublin 2000, s. 471.

³ J. Engelgard, *Zygmunt Balicki – ideolog kłopotliwy?*, „Myśl Polska” 2007, nr 14–15(1630/31); A. Dawidowicz, *Zygmunt Balicki wobec idei socjalizmu*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” Sectio K, Politologia 2006, vol. 13, s. 107–122.

zał współpracę z Romanem Dmowskim, z którym w 1893 roku przekształcił Ligę Polską w Ligę Narodową, a później stał się współzałożycielem Stronnictwa Narodowo-Demokratycznego (1897). W latach 1906–1914 pełnił funkcję redaktora „Przeglądu Narodowego”⁴. Nie było mu jednak dane doczekać niepodległości. Zmarł w 1916 roku. Po jego śmierci napisano: „Miał powrócić do Polski w chwale i potęgę umysłu twórczego, a zginął (...) nie doczekawszy zwycięstwa. Ile odradzająca się Polska zawdzięcza Jemu, tego współcześni nie potrafią dostatecznie ocenić”⁵. Przytoczona opinia wydaje się być dzisiaj nadal aktualna. Poglądy Balickiego są godne uwagi i przypomnienia, zwłaszcza w kontekście przemian społeczno-politycznych związanych ze zjawiskami globalizacji czy intensywnymi ruchami migracyjnymi, z jednej strony rodzącymi obawy o zachowanie narodowej tożsamości, z drugiej natomiast będącymi poważnym wyzwaniem dla polityki państwa, zwłaszcza w zakresie intensyfikowania procesów integracyjnych wewnątrz wspólnoty narodowej przez podjęcie tak doraźnych, jak i długofalowych projektów m.in. w przestrzeni edukacyjnej.

Docenić należy fakt, że myśl polityczna, dorobek naukowy i działalność „ojca polskiego nacjonalizmu” doczekały się już poważnych monografii oraz opracowań⁶, a jego – interesujące, z punktu widzenia tematu niniejszego artykułu, idee wychowania narodowego przedstawione zostały w usystematyzowany sposób w pracach z zakresu historii wychowania⁷. Niemniej zarówno sam Balicki, jak i jego spuścizna

⁴ Więcej zob. A. Dawidowicz, E. Maj (red.), *Prasa Narodowej Demokracji 1886–1939*, Lublin 2010.

⁵ *Śp. Zygmunt Balicki*, „Przegląd Narodowy” 1919, nr 1(8), s. 1.

⁶ A. Dawidowicz, *Zygmunt Balicki (1858–1916). Działacz i teoretyk polskiego nacjonalizmu*, Kraków 2006; idem, *Zygmunt Balicki o wychowaniu narodowym*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” Sectio K, *Politologia* 2003, vol. 10; J. Engelgard, *Zygmunt Balicki – ideolog...*, op. cit., s. 10; Z. Balicki, *Państwo, naród i polityka polska*, wprowadzenie J. Kurczewska, Warszawa 2015; B. Grott, *Zygmunt Balicki ideolog Narodowej Demokracji*, Kraków 1995; A. Puszkow-Bańka, *Polska i Polacy w myśli narodowej demokracji na przełomie XIX i XX wieku (Jan Ludwik Popławski, Zygmunt Balicki, Roman Dmowski)*, Kraków 2013.

⁷ S. Kilian, *Myśl edukacyjna Narodowej Demokracji w latach 1918–1939*, Kraków 1997; S. Lempicki, *Polskie tradycje wychowawcze*, Warszawa 1936;

nie są w dzisiejszym dyskursie naukowym czy publicznym szczególnie zauważalne. Choć w 2016 roku minęła setna rocznica śmierci Balickiego, jego istotny wkład w historię polskiej myśli politycznej, naukowej i edukacyjnej nie doczekał się specjalnego upamiętnienia. Brak ten w jakimś stopniu rekompensuje zasługująca na uwagę antologia *Państwo, naród i polityka polska* Z. Balickiego wraz z wprowadzeniem Joanny Kurczewskiej, wydana przez Uniwersytet Warszawski w 2015 roku.

Tymczasem Balicki posiadał niezwykle bogatą osobowość. Jego szerokie spektrum aktywności obejmowało dziedziny teoretyczne i praktyczne. Przede wszystkim położył podwaliny pod ideologię endecką, był socjologiem, psychologiem społecznym, a przy tym jednym z prekursorów wymienionych dyscyplin. Jego wykształcenie i kontakty naukowe wykraczały poza rodzime tereny. Tytuł doktora praw zdobył w Genewie. Należał do Międzynarodowego Instytutu Socjologicznego w Paryżu⁸. Jego liczne prace naukowe doczekały się zagranicznych publikacji. Do najważniejszych pism Balickiego należała ogłoszona w 1902 roku broszurowa pozycja *Egoizm narodowy wobec etyki*, która stanowiła manifest programowy Narodowej Demokracji. Jednocześnie praca ta była swoistym „kodeksem polityczno-moralnym polskiego nacjonalisty”, a zarazem traktatem o polskim charakterze narodowym. Inspirację dla rodzących się idei i dzieł czerpał Balicki z tradycyjnej polskiej oraz zachodnioeuropejskiej myśli społeczno-politycznej. Na polu wychowawczym był nie tylko teoretykiem. Autor *Zasad wychowania narodowego* zapisał się w historii polskiego wychowania również jako organizator i konspiracyjny działacz Związku Młodzieży Polskiej „Zet”, czynny członek Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” oraz Towarzystwa Szkoły Ludowej. Wśród młodzieży cieszył się uznaniem i autorytetem⁹. Idee i postulaty wychowawcze Balicki przedstawił w pracy *Egoizm narodowy wobec*

B. Nawroczyński, *Polska myśl pedagogiczna. Jej główne linie rozwojowe, stan współczesny i cechy charakterystyczne*, Lwów–Warszawa 1938.

⁸ Najstarszy naukowy instytut socjologiczny. Jednym z pierwszych kierujących placówką był Polak, Leon Petrażycki (na stanowisku wicekierownika instytutu); <http://www.iisoc.org/> [dostęp: 06.06.2016].

⁹ A. Dawidowicz, *Zygmunt Balicki (1858–1916)...*, op. cit., s. 9.

etyki, a także na łamach pism narodowych: „Głosu”, „Przeglądu Społecznego”, „Przeglądu Wszechpolskiego”, „Przeglądu Narodowego”. Dzięki jego staraniom problematyka wychowania narodowego zajęła centralne miejsce w „Przeglądzie Narodowym”, zwłaszcza w latach 1910–1912¹⁰.

Przeciw wynarodowieniu

Brak suwerenności państwowej wpływał destrukcyjnie na polską oświatę, hamując ponadto rozwój nowych kierunków pedagogicznych¹¹. Nawet w Galicji, gdzie w dobie autonomii pojawiły się polskie placówki edukacyjne, nie mogły one do końca wyłamać się spod powszechnie obowiązującego na tym terenie austriackiego szablonu. Z kolei zaprowadzone na ziemiach polskich szkolnictwo pruskie i rosyjskie nie liczyło się z potrzebami polskiego społeczeństwa, poddając je germanizacji czy rusyfikacji. Pomimo uwidaczniających się w oświacie doby porozbiorowej enklaw polskość, jak w Galicji czy pod zaborem rosyjskim w okresie rewolucji, nie można było jeszcze mówić o faktycznym unarodowieniu edukacji. Nic zatem dziwnego, że w tym właśnie okresie pojawiły się koncepcje wychowania narodowego. Pedagogika narodowa narodziła się jako sprzeciw wobec zaborczej polityki wynaradawiania polskich dzieci i młodzieży¹².

Program wychowania narodowego stanowił immanentną część endeckiej ideologii. Nie tworzył autonomicznego obszaru działania. Podporządkowany został realizacji idei Narodowej Demokracji z jej najwyższą i autoteliczną wartością, jaką był naród¹³. Do wybitnych przedstawicieli tego nurtu w historii polskiego wychowania – oprócz tytułowego Z. Balickiego – należeli przede

---

¹⁰ S. Kilian, *Mysł edukacyjna Narodowej Demokracji...*, op. cit., s. 13.

¹¹ Od tej reguły zdarzały się wyjątki, czego przykładem był np. B. Trentowski, autor *Chowanny, czyli systemu pedagogiki narodowej jako umiejętności wychowania, nauki i oświaty, słowem wykształcenia młodzieży*, Poznań 1842.

¹² S. Kot, *Historia wychowania*, t. 2, Warszawa 1996, s. 359–360.

¹³ A. Dawidowicz, *Zygmunt Balicki (1858–1916)...*, op. cit., s. 233.

wszystkim: Stanisław Prus-Szczepanowski¹⁴, Roman Dmowski¹⁵ oraz Lucjan Zarzecki¹⁶.

Przeciw „beznarodowości” nauczania wystąpił Zygmunt Balicki podczas Drugiego Kongresu Pedagogicznego, który odbył się 1–2 listopada 1909 roku we Lwowie. Uczestniczyły w nim następujące środowiska i organizacje oświatowe: Towarzystwo Nauczycieli Szkół Wyższych, Związek Polskiego Nauczycielstwa Ludowego i Towarzystwa Szkoły Ludowej jako reprezentanci Galicji wraz ze Stowarzyszeniem Nauczycielstwa Polskiego i Polskim Związkiem Nauczycielskim,

---

¹⁴ Stanisław Prus-Szczepanowski (1846–1900) – prekursor polskiej pedagogiki narodowej, w latach 1890–1897 wzywał do reformy programu i metod wychowawczych, aby szkoła przygotowywała uczniów do pracy, samodzielności, aktywności. Uważał przy tym, że wychowanie w Polsce powinno mieć narodowy akcent. Program narodowego wychowania łączył z ekonomicznym postulatem wydzwignięcia kraju z gospodarczej zapaści. Wg Szczepanowskiego ideałem wychowawczym miał być obywatel i bohater w jednej osobie, który posiadałby silny charakter i dobre wykształcenie intelektualne. Tylko tak ukształtowany Polak wg Szczepanowskiego był zdolny do walki o niepodległość. S. Kot, op. cit., s. 359; J. Draus, R. Terlecki, *Historia wychowania*, t. 2, Kraków 2010, s. 112.

¹⁵ Roman Dmowski (1864–1939) – współzałożyciel Narodowej Demokracji; poglądy dot. wychowania narodowego oraz ideał wychowania obywatelsko-patriotycznego przedstawił m.in. w *Mysłach nowoczesnego Polaka* (1903). Dmowski wzywał do całkowitej przebudowy charakteru narodowego. W wytycznych wychowawczych podkreślał samodzielność, praktyczność, aktywność, twórczość. Krytykował postawy bierne rozpowszechnione wśród Polaków: pacyfizm, kwietyzm, wygodę obywateli. S. Łempicki, *Polskie tradycje wychowawcze*, op. cit.; S. Kilian, *Mysł edukacyjna Narodowej Demokracji...*, op. cit., s. 106; s. 26 i nn.; J. Engelgard, *Roman Dmowski 1864–1939*, Warszawa–Stalowa Wola 2014.

¹⁶ Lucjan Zarzecki (1873–1925) polski pedagog, matematyk, dydaktyk, twórca całościowej teorii wychowania narodowego. Założenia programowe wychowania narodowego wyprowadził z analizy sytuacji społeczno-politycznej narodu, który po latach niewoli odzyskał niepodległość. Zarzecki sformułował główne cele wychowania narodowego: wzmocnienie jedności narodowej, wpływanie na rozwój narodu oraz wzmacnianie jego twórczego potencjału. Za ideę naczelną uznawał służbę ojczyźnie. Doceniał również indywidualny rozwój jednostki. Przywiązywał wagę do budowania więzi między jednostką a narodem, bez nich wychowanek nie odczuwałby potrzeb i zadań swojego narodu. E. Brodacka-Adamowicz, *Zarzecki Lucjan*, [w:] *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, t. 7, Warszawa 2008, s. 803–806; J. Kostkiewicz, *Kierunki i koncepcje pedagogiki katolickiej w Polsce 1918–1939*, Kraków 2013, s. 311–313.

reprezentującymi zabór rosyjski. Problematyka Kongresu obejmowała zagadnienia, takie jak: szkolnictwo elementarne, ochronki, szkolnictwo średnie i zawodowe, kształcenie kadr nauczycielskich, sprawy dydaktyczno-wychowawcze. Drugi Kongres poświęcony został sprawie wychowania narodowego, które zaprezentowane tam zostało z dwóch różnych perspektyw: obozu narodowego w referacie Z. Balickiego oraz tzw. środowisk postępowych w kontrreferacie Heleny Radlińskiej, przedstawicielki PPS¹⁷.

Z. Balicki jako antidotum na niepokojące zjawisko wynaradawiania przedstawił maksymalistyczny program *Zasad wychowania narodowego*. Uważał, że dla narodu nawet brak własnej państwowości nie powinien być przeszkodą w zachowaniu tożsamości oraz prowadzeniu indywidualnej polityki. Nie traktował niepodległości państwowej jako absolutu – tłumaczył J. Engelgard – uważając że można przejściowo zbudować niepodległość wewnętrzną¹⁸. Nie oznaczało to bynajmniej, że problem posiadania przez naród własnego państwa, schodził w jego myśli na odległy plan. Przeciwnie, dla „wszechpolaków” państwo narodowe stanowiło naturalne i niezbędne zwieńczenie historycznego procesu rozwoju narodu. Konieczność eksponowania narodu w politycznej i publicznej debacie, wiązała się w tym okresie z doświadczeniem braku niepodległego państwa¹⁹. Balicki na polu walki o przetrwanie i kultywowanie narodowego dziedzictwa istotną rolę przypisywał oświacie. Priorytetem ograniczanej przez zaborców polskiej edukacji XIX i początku XX wieku stać się miała troska o zachowanie i rozwój świadomości narodowej. Propagowane przez Balickiego wychowanie narodowe ukierunkowane zostało na podtrzymanie w młodym pokoleniu ducha narodowego, rozwijanie właściwie rozumianego patriotyzmu oraz przygotowanie do życia w niepodległej ojczyźnie.

¹⁷ Podejmował ponadto problemy ustroju szkolnego, opieki nad dzieckiem uczącym się, jego rozwojem fizycznym, a także architekturą, stanem technicznym i sanitarnym placówek oświatowych, sytuacją dziecka zagrożonego deprawacją moralną, nieletnimi przestępcami oraz dziećmi upośledzonymi umysłowo. Ł. Kabzińska, *Kongresy pedagogiczne w Polsce (1894–1939)*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 2, Warszawa 2003, s. 763.

¹⁸ J. Engelgard, *Zygmunt Balicki – ideolog...*, op. cit., s. 10.

¹⁹ A. Dawidowicz, *Problematyka narodowa w myśli politycznej Zygmunta Balickiego*, „Polityka i Społeczeństwo” 2004, nr 1, s. 143–145.

Zasady wychowania narodowego

Balicki przestrzegwał, że szkoła może nawet uczyć po polsku, ale w rzeczywistości polską nie być. Może mieć polski język wykładowy, a przy tym pozostawać „beznarodową”²⁰. Interesujące, że na takie zagrożenia wskazywali teoretycy i praktycy wychowania narodowego również po odzyskaniu przez Polskę niepodległości²¹. Aby zrealizować postulat polskiej, narodowej szkoły autor *Zasad* polecał wychowawcom oraz instytucjom edukacyjnym kształtowanie w wychowankach „polskiej duszy”. Chodziło przede wszystkim o to, by młodzież identyfikowała się z własną wspólnotą narodową, z jej dziejami i kulturą. Dzięki temu wychowanek doświadczałby przynależ-

---

²⁰ Z kolei w okresie dwudziestolecia międzywojennego L. Zarzecki skarżył się, że po odzyskaniu niepodległości Polakom zagrażało zniechęcenie do ambitniejszej aktywności, również na polu oświatowym: „Obniżył się poziom umysłowy i moralny, społeczeństwo zmaterializowało się bardzo, zawężyła się skala uczuć gromadzkich (...). Dawniej była niewola, która mechanicznie jednoczyła, dziś jest wolność, za słaba jednakże, aby zespałać ludzi wewnątrz. Jest ona jak małe dziecko, poczynające chodzić, co wszystko bierze do buzi (...) osłabienie wyraża się przede wszystkim w kulcie miernoty”. L. Zarzecki, *Wychowanie narodowe. Studia i szkice*, Warszawa 1929, s. 65–68.

²¹ „Pedagogika polska w ostatnich kilkudziesięciu latach charakteryzuje się dążeniem do ustalenia zasad wychowania narodowego. I słusznie (...) Wychowanie (...) nie może być kosmopolityczne, lecz winno dostosowywać swoje cele i środki do właściwości i potrzeb narodu i Państwa, w którym się odbywa. W ostatnich latach powojennych szerzy się niestety szkodliwy dla nas prąd wychowania młodzieży na zasadach ogólnoludzkich. Prąd ten zmierza do niwelacji odrębności narodowych (...) zdaniem ich [pionierów tego kierunku – M.W.] uwzględniać należy jednostkę i ludzkość, dla narodu zaś nie ma miejsca. Z tego założenia wychodząc, odrzucają to wszystko, co wyróżnia jednostki i narody między sobą, jak religia i ambicja narodowa, wyrażająca się w dążeniu do siły i potęgi własnego państwa narodowego. Prądowi temu musimy się stanowczo przeciwstawić, gdyż godzi on w najwyższe dobro doczesne narodu, jakim jest własne państwo narodowe (...). Jest obowiązkiem polskich pedagogów przeciwstawić się temu prądowi, tak dziś modnemu i rozwijać naszą myśl i praktykę pedagogiczną na zasadach naszej religii katolickiej i w naszych tradycjach narodowych, opartych o zdrową ambicję narodu polskiego, który dzięki tym zasadom, wyznawanym w czasie niewoli, uzyskał niepodległość”; Jan Kordecki, *Wychowanie narodowe i polityka szkolna rządu. Przemówienie wygłoszone w dyskusji budżetowej Sejmu w dniu 2 czerwca 1928 r.*, Warszawa 1928, s. 4–5.

ności do narodu i miał poczucie realnego wkładu w jego istnienie: „Dusza polska nie tylko nosi Ojczyznę wewnątrz siebie, ale czuje się również wewnątrz niej, wszystkimi swymi splotami z nią zespoloną”. W tym celu za istotne uznał kultywowanie pamięci o przodkach, którzy poprzez swój dorobek wnieśli w życie i historię narodu istotne treści, stanowiące trwałe punkty odniesienia w procesie budowy polskiej tożsamości²². Tym, co łączyło pokolenia minione i współczesne pozostawał język. Z tego powodu Balicki zachęcał, by szczególnie starannie uczyć młodzież języka ojczystego. Zalecał ponadto, by ćwiczyć młodzież w mowie zwartej. Wprawianie się w prostych, trafnych wypowiedziach uznawał za doskonały trening wyrabiający prostolinijność, precyzję myślenia, a przede wszystkim zdolność do celowego działania. Pochwalał „jędrność” języka, ganił wielomówstwo. W długich, dalekich od jednoznaczności wywodach – jak twierdził – specjalizowali się ludzie mali, specjaliści od „umysłowego szalbierstwa”. Prostotę języka łączył z prawdą. „Język narodowy jest tem doskonalszy – twierdził – im trudniej w nim kłamać”²³.

Ważkim tematem *Zasad wychowania narodowego* był patriotyzm. Balicki zwracał uwagę na poprawność rozumienia tego terminu. Postulował patriotyzm osadzony w realiach i przestrzegał przed „kultem Polski”. „Można wychować młode pokolenie w egzaltacji dla oderwanego pojęcia Polski, a nie dać mu podstaw patriotyzmu” – uważał²⁴. Mało tego, twierdził, że sam patriotyzm nie wystarcza. Swoje analizy w tym przedmiocie poszerzył z czasem na łamach „Przeglądu Narodowego”, gdzie w artykule *Dwa patriotyzmy* wzywał rodaków do „uzdrowienia” nadużywanego pojęcia i do działania w myśl zasady: nie tylko umierać, ale i pracować dla dobra ojczyzny²⁵.

Dla Balickiego istotne było odpowiednie nauczanie historii i literatury polskiej, które polegałoby nie tylko na przekazywaniu wiedzy, ale i narodowego dziedzictwa. W celu skuteczniejszego przyswajania historii zalecał uprawianie turystyki edukacyjnej. Podróże łączyć

²² Z. Balicki, *Zasady wychowania narodowego...*, op. cit., s. 4.

²³ Ibidem, s. 5.

²⁴ Ibidem, s. 4.

²⁵ Z. Balicki, *Dwa patriotyzmy*, „Przegląd Narodowy” 1913, nr 4, s. 340, 343.

miały wiedzę, poglądy i doświadczenie w „jeden wyrazisty obraz Polski”²⁶.

Podsumowując ten wątek warto zaznaczyć, że dla Balickiego wychowanie narodowe stanowiło swoistą triadę, obejmującą wychowanie człowieka, wychowanie obywatela i wychowanie narodu. Realizacja tego „trójjedynego” zadania wymagała wykształcenia w jednostce silnego charakteru oraz „instynktów społecznych”. Wychowanie narodowe służyć miało realizowaniu idei narodowej wspólnoty pojmowanej jako jednolity, potężny organizm powołany do spełniania wielkich dziejowych zadań²⁷.

Nie dla maskulinizacji dziewcząt i feminizacji chłopców

Czołowy ideolog Narodowej Demokracji chciał polskiej szkoły dla Polki i Polaka. „Zniewieściali mężczyźni” i „wynaturzone kobiety” to skutki niedoceniań różnicy płci w wychowaniu – uważał. Był przeciwnikiem koedukacji lansowanej przez Międzynarodową Ligę Nowego Wychowania, sprzecznej – jak twierdzi pedagog, S. Kunowski – z europejską tradycją wychowawczą²⁸. Uważał ją za zjawisko wpływające destrukcyjnie na naród, w którym przedstawiciele każdej płci pełnić powinni specyficzne role i zadania: „Wszelkie wychowanie ani na chwilę o różnicy roli dwu płci w życiu narodu zapominać nie może”²⁹.

Krytykował „stosowanie jednego i tego samego szablonu” w wychowaniu dziewcząt i chłopców, przy czym jego uwagi dotyczyły wieku dorastania. Za dopuszczalne uważał wspólne wychowanie w młodszych wiekach³⁰. Koedukacja na ziemiach polskich była znana, ale dotyczyła zasadniczo krańcowych poziomów edukacyjnych, tzn. szkoły początkowej oraz uczelni wyższych, np. uniwersytety we Lwowie

---

²⁶ Idem, *Zasady wychowania narodowego...*, op. cit., s. 6.

²⁷ Ibidem, s. 3–4.

²⁸ S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 1993; por. J. Kostkiewicz, *Kierunki i koncepcje pedagogiki katolickiej w Polsce 1918–1939*, Kraków 2013, s. 572.

²⁹ Ibidem, s. 7.

³⁰ Ibidem, s. 8.

i Krakowie dopuściły kobiety do studiów w 1897 roku. W szkolnictwie średnim podział młodzieży wg płci utrzymywał się znacznie dłużej³¹.

Balicki postulował edukację zróżnicowaną. Proponowane przez niego wychowanie gwarantować miało rozwój naturalnych predyspozycji dziewcząt i chłopców. „Gdzie dusze są różne, tam i metody wychowawcze różne być muszą” – głosił. Twierdził, że kobieta wychowywana jak mężczyzna „zwicznie tylko typ swej duszy kobiecej, a właściwości i zalety duszy męskiej nie zdobędzie”. Nie oznacza to, że Balicki nie doceniał aspiracji zawodowych i życiowych kobiet. Przeciwnie, zwracał jednak uwagę na te przestrzenie życia publicznego, które najbardziej odpowiadały ich wrażliwości i psychice. Mało tego, obawiał się bagatelizowania edukacji i formacji dziewcząt. W przyszłości bowiem to one ponosić miały poważną część odpowiedzialności za poziom życia moralnego w społeczeństwie. Tłumaczył: „połowę bodaj naszych wad narodowych przypisać należy brakom w wychowaniu i charakterze kobiet”³².

Chłopcy z kolei przygotowani winni być do roli przywódców narodu, gospodarzy: „do walki, do obrony, do kierownictwa, odpowiedzialności i rządów”. Balicki zabraniał angażowania młodzieńców w politykę. Sprawność zdobywać mieli na polach działania w adekwatnych do wieku grupach i organizacjach młodzieżowych. Tam

---

³¹ Koedukacja to wspólne nauczanie i wychowanie dzieci oraz młodzieży obojga płci. Do poł. XIX w. powszechną zasadą było odrębne nauczanie chłopców i dziewcząt, wg odmiennych programów kształcenia. Koedukację zaczęto wprowadzać przy dużym oporze społecznym. Wiązała się ona z wprowadzonym w wielu krajach przymusem szkolnym, stanowiącym poważne obciążenie finansowe. Najszybciej koedukacja upowszechniła się szkołach na poziomie elementarnym w krajach skandynawskich, Szwajcarii oraz Stanach Zjednoczonych. Na ziemiach polskich koedukację wprowadzono stosunkowo późno. Dziewczęta zasadniczo wychowywano w domach rodzinnych (rodziny mieszczańskie i szlacheckie), czasem w klasztorach i na żeńskich pensjach. Chłopców, głównie z rodzin szlacheckich i mieszczańskich edukowano w kolegiach i gimnazjach. Koedukacja w szkołach elementarnych pojawiła się na ziemiach polskich z początkiem XIX w. Szkoły średnie natomiast, tzn. gimnazja i szkoły realne niemal przez cały XIX w. pozostawały placówkami osobnymi dla chłopców i dziewcząt. Pod koniec XIX w. zaledwie kilka procent szkół średnich państwowych miało charakter mieszany. T. Aleksander, *Koedukacja*, [w:] *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, Warszawa 2003, t. 2, s. 636–641.

³² Z. Balicki, *Zasady wychowania narodowego...*, op. cit., s. 7–8.

powinni uczyć się samorządności, solidarności, współpracy oraz tego, jak pełnić rolę lidera³³.

Warto przy okazji zwrócić uwagę, że w Polsce międzywojennej obowiązywały zbliżone standardy. Koedukację wprowadzono w większości państwowych szkół powszechnych³⁴. Państwowe szkolnictwo średnie cechował natomiast stosunkowo duży procent placówek niekoedukacyjnych. Szkoły męskie i żeńskie realizowały jednak ten sam program nauczania, na negatywne skutki czego uwrażliwił autor *Zasad*³⁵.

Hartowanie ducha i ciała

Balicki podczas Kongresu Pedagogicznego w 1909 roku nakreślił ideał wychowania³⁶, który z czasem podjął i rozwinął pod hasłem: żołnierz-obywatel³⁷. Od początku swych rozważań nad ideałem wychowawczym autor *Zasad* łączył proces wychowania z koniecznością wysiłku, trudem i hartowaniem. Dotyczyło to zarówno wymiaru du-

---

³³ Ibidem, s. 8–9.

³⁴ Dwudziestolecie międzywojenne było w Polsce okresem nasilonych dyskusji i badań nad zjawiskiem koedukacji. Zob. J. Fondaliński, *Koedukacja w świetle badań współczesnej psychologii*, Poznań 1936; T. Mączyńska, *Szkoły mieszane. Koedukacja*, Warszawa 1920; A. Prumbs, *Koedukacja a światopogląd katolicki*, Poznań 1936.

³⁵ Dzisiaj w Polsce koedukacja ma powszechne zastosowanie. Prowadzone są jednak również szkoły niekoedukacyjne. Zwolennicy koedukacji podkreślają większą naturalność („normalność”) tego typu instytucji oświatowych. Krytycy dopatrują się w niej wad, takich jak: wulgaryzacja zachowania dziewcząt, erotyzacja procesu nauczania i życia szkolnego, maskulinizacja dziewcząt, feminizacja chłopców. T. Aleksander, op. cit., s. 641.

³⁶ Ideał wychowania służy pedagogom do formułowania celów oraz opracowania planów procesu wychowawczego, wskazuje dyspozycje, jakie powinny być w wychowankach rozwijane. Ideał wychowania nie jest pojęciem tożsamym z wzorem osobowym, który daje wychowankom konkretny przykład do naśladowania, przemawiający do wyobraźni i stymulujący działania. L. Zarzecki, *Teoretyczne podstawy wychowania. Teoria i praktyka w zarysie*, Jelenia Góra 2012, s. 57.

³⁷ Z. Balicki, *Egoizm narodowy wobec etyki*, Lwów 1914, s. 86 i nn.; A. Dawidowicz, *Zygmunt Balicki o wychowaniu narodowym...*, op. cit., s. 163.

chowego, psychicznego, jak i cielesnego wychowanka. W teoretycznej konstrukcji Balickiego na pierwszy plan wysunięte zostały cnoty specyficzne dla środowiska wojskowego: gotowość do walki, sprawność fizyczna, karność rozumiana jako posłuszeństwo wobec legalnej władzy, siła psychiczna i fizyczna, zaufanie do dowódcy, poszanowanie autorytetów i zdolność do współdziałania w grupie³⁸. Hartowanie ciała, a przy okazji ducha było wg Balickiego najlepszą receptą na ukształtowanie charakteru polskiego dziecka. Dla Balickiego być kimś to właśnie – mieć charakter i nie ulegać przejściowym impulsom³⁹. Krytykowaną przez niego alternatywą była „zniewieścianość”. Problem ten rozwinął w *Egoizmie narodowym wobec etyki*, w której to pracy łączył zniewieścianość ze słabością moralną i fizyczną oraz przewrażliwieniem. Takie postawy uważał za naganne zarówno u kobiet, jak i u mężczyzn. Krytykował koncepcje wychowania, które koncentrowały się na nadmiernej ochronie wychowanków i chciały zapewnić im „gładkie” przejście przez życie. W efekcie – oceniał – podopieczni byli niczym „bezduszne manekiny, pozbawione hartu, woli i temperamentu”⁴⁰. Tak osłabiony wewnętrznie i fizycznie człowiek z góry skazany był na zniewolenie własnymi słabościami, a tym samym tracił zdolność do bycia panem swojego losu, a co dopiero losów narodu⁴¹.

Balicki, zalecając wychowanie dzieci i młodzieży w dyscyplinie oraz szacunku dla porządku hierarchicznego przestrzegał: „Młodzieniec, który nie umie schylić czoła przed powagą wieku, człowiek dojrzały – przed powagą charakteru i rozumu” nie stworzą nigdy „narodu poważnego”, tylko „rozszarpią na strzępy płaszcz jego majestatu”. Demaskował cyników, którzy oficjalnie podkopując szacunek wobec autorytetów sami najczęściej ulegali „biernie a chętnie różnym powagom koteryjnym”⁴².

³⁸ Z. Balicki, *Zasady wychowania narodowego...*, op. cit., s. 10; por. J. Kurczewska, *Wprowadzenie*, [w:] Z. Balicki, *Państwo, naród i polityka polska*, Warszawa 2015, s. 49.

³⁹ Z. Balicki, *Zasady wychowania narodowego...*, op. cit., s. 14.

⁴⁰ Idem, *Egoizm narodowy wobec etyki*, op. cit., s. 94.

⁴¹ Ibidem, s. 95.

⁴² Z. Balicki, *Zasady wychowania narodowego...*, op. cit., s. 10.

W koncepcji wychowania narodowego Balicki przykładął dużą wagę do wpływów środowiskowych. Nikomu nie przyszłoby do głowy – tłumaczył – by w imię podnoszenia odporności dziecka, chować je w brudzie. Na społeczeństwo kładł więc obowiązek stworzenia takich warunków, w których młodzież mogłaby zachować moralne zdrowie. Nie pozwalał na gorszenie dzieci, zarażanie ich nieobyčajnością w imię rzekomego przygotowywania do dorosłego życia. Lekceważenie tego problemu oznaczało dla niego tyle, co „szczepić rozwiniętą już chorobę, znieprawiać duszę i podkopywać w zarodku wszelkie podstawy higieny moralnej”⁴³. Dziecku – tłumaczył – potrzeba prostej, ciepłej i pogodnej atmosfery. Optymizmu i wiary w życie. Dla niego wychować dziecko do radości to dać mu „nerwy niestargane” oraz równowagę umysłu⁴⁴. Jako środek zaradczy na choroby duszy wskazywał sport⁴⁵.

Zachęcał ponadto, by wyrabiać w wychowankach przedsiębiorczość i własną inicjatywę. Zwracał uwagę, by wychowanie nie ograniczało się jedynie do zakazów, ale było przede wszystkim wskazywaniem kierunków. Za R. Dmowskim powtarzał: „uczymy nasze dzieci, czego nie należy robić, tylko ich nie uczymy, co robić trzeba”⁴⁶.

Osobne miejsce poświęcił problematyce wychowania religijnego. Deficyt w formacji religijnej skutkował wg Balickiego duchowym zubożeniem zarówno w życiu jednostki, jak i narodu. Wiara – przekonywał ponadto – wprowadza w życie harmonię, buduje umysłową syntezę, która potrafi pogodzić ze sobą wszystkie sprzeczności życia. Wychowanie religijne przygotować miało narodowi ludzi o głębszej intuicji. Wiarę Balicki postrzegał również jako wielką siłę jednoczącą naród.

Balicki krytykował sprzeczną z najlepszymi polskimi tradycjami pedagogicznymi tendencję do spoufalania się opiekunów z wychowankami. Oceniał to jako zachowanie obliczone na zdobycie taniej popularności. Uważał, że niedojrzałość wychowawcy osłabia w pod-

---

⁴³ Ibidem, s. 11–12.

⁴⁴ Ibidem, s. 12–13.

⁴⁵ Ibidem, s. 15.

⁴⁶ Ibidem.

opiecznych „głębsze poczucie obowiązku”. Puentował: sentymentalizm i czułośćkowość zabijają w młodych hart ducha⁴⁷.

Postulaty Balickiego spotkały się z ripostą grupy lewicowych oświatowców, w których imieniu głos zabrała H. Radlińska z PPS⁴⁸. Podczas Drugiego Polskiego Kongresu Pedagogicznego we Lwowie wygłosiła referat pt.: *Podstawy wychowania narodowego*, który stanowił uzupełnienie, a raczej antytezę referatu Balickiego. Radlińska krytykowała koncepcje, które skupiały się jedynie na warstwie ideowej. Przyszłość oświaty wiązała nie tylko z odzyskaniem niepodległości, ale również z budową sprawiedliwych stosunków społecznych, a co z tym związane wprowadzeniem ustroju, który dowartościowałby „masy ludowe” chłopskie i robotnicze. Uważała, że brak rozwiązań na gruncie ustrojowym nie będzie sprzyjał demokratyzacji oświaty, a górnolotne hasła oświatowe tylko usypiają sumienia. Uważała, że przyszłość szkoły leży w rękach ludu. Za Gabrielem Seailles'em powtarzała: „Jest w tym wstrętne faryzeuszostwo ogłaszać wykształcenie za niezbędne, a czynić je niemożliwym, zachowując taki ustrój społeczny, który wyłącza z życia ludzkiego znaczną większość ludzi”⁴⁹.

Podsumowując, wychowanie narodowe miało odrębną specyfikę w okresie zaborów, nastawioną na walkę z wynarodowieniem; inną z kolei w dwudziestoleciu międzywojennym, kiedy to wprzęgnięte zostało w odbudowę Niepodległej. Postulaty Balickiego pozostały wówczas jednak w jakiejś mierze aktualne. Z pewnością celem wychowania nie może być ubóstwienie własnego narodu i deprecjacja współtworzących państwo nacji. Nietrudno jednak dostrzec, że w dobie swoistego zachłyśnięcia się – również w przestrzeni edukacyjnej – szeroko rozumianą multikulturowością, wychowanie narodowe zeszło

⁴⁷ Ibidem, s. 16.

⁴⁸ PPS w programach politycznych różnił się od obozu narodowego m.in. poglądami w zakresie polityki wyznaniowej państwa, co wiązało się również z kierunkiem polityki oświatowej. Przykładowo program PPS uchwalony na XVII kongresie w Warszawie w dniach 21–25 maja 1920, głoszący rozdział Kościoła od państwa, postulował wprowadzenie szkolnictwa jedynie świeckiego; <http://instytut-brzozowski.pl/?p=535> [dostęp: 8.06.2016].

⁴⁹ B. Nawroczyński, *Polska myśl pedagogiczna*, Lwów–Warszawa, s. 121; H. Radlińska, *Stosunek wychowawcy do środowiska społecznego*, Warszawa 1935, s. 13.

w pewien sposób na drugi plan. Stąd przypomina się uwaga autora *Zasad*, że szkoła nie może tylko uczyć po polsku, lecz także rzeczywiście być polską.

Monika Wiśniewska

Bibliografia

- Balicki Z., *Egoizm narodowy wobec etyki*, Lwów 1914.
- Balicki Z., *Państwo, naród i polityka polska*, wprowadzenie J. Kurczewska, Warszawa 2015.
- Balicki Z., *Zasady wychowania narodowego. Referat przedstawiony na Polskim Kongresie Pedagogicznym we Lwowie dnia 1 listopada 1909 r.*, Warszawa 1909.
- Dawidowicz A., Maj E. (red.), *Prasa Narodowej Demokracji 1886–1939*, Lublin 2010.
- Dawidowicz A., *Problematyka narodowa w myśli politycznej Zygmunta Balickiego*, „Polityka i Społeczeństwo” 2004, nr 1.
- Dawidowicz A., *Zygmunt Balicki (1858–1916). Działacz i teoretyk polskiego nacjonalizmu*, Kraków 2006.
- Dawidowicz A., *Zygmunt Balicki o wychowaniu narodowym*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” Sectio K, Politologia 2003, vol. 10.
- Dawidowicz A., *Zygmunt Balicki wobec idei socjalizmu*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” Sectio K, Politologia 2006, vol. 13.
- Draus J., Terlecki R., *Historia wychowania*, t. 2, Kraków 2010.
- Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 2, Warszawa 2003.
- Engelgard J., *Roman Dmowski 1864–1939*, Warszawa–Stalowa Wola 2014.
- Engelgard J., *Zygmunt Balicki – ideolog kłopotliwy?*, „Myśl Polska” 2007, nr 14–15 (1630/31).
- Fondaliński J., *Koedukacja w świetle badań współczesnej psychologii*, Poznań 1936.
- Grott B., *Zygmunt Balicki ideolog Narodowej Demokracji*, Kraków 1995.
- Kilian S., *Myśl edukacyjna Narodowej Demokracji w latach 1918–1939*, Kraków 1997.
- Kornecki J., *Wychowanie narodowe i polityka szkolna rządu. Przemówienie wygłoszone w dyskusji budżetowej Sejmu w dniu 2 czerwca 1928 r.*, Warszawa 1928.
- Kostkiewicz J., *Kierunki i koncepcje pedagogiki katolickiej w Polsce 1918–1939*, Kraków 2013.
- Kot S., *Historia wychowania*, t. 2, Warszawa 1996.

- Kunowski S., *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 1993.
- Kurczewska J., *Wprowadzenie*, [w:] Z. Balicki, *Państwo, naród i polityka polska*, Warszawa 2015.
- Łempicki S., *Polskie tradycje wychowawcze*, Warszawa 1936.
- Mączyńska T., *Szkoły mieszane. Koedukacja*, Warszawa 1920.
- Mały Rocznik Statystyczny 1935*, Warszawa 1935.
- Nawroczyński B., *Polska myśl pedagogiczna. Jej główne linie rozwojowe, stan współczesny i cechy charakterystyczne*, Lwów–Warszawa 1938.
- Prumbs A., *Koedukacja a światopogląd katolicki*, Poznań 1936.
- Puszkow-Bańka A., *Polska i Polacy w myśli narodowej demokracji na przełomie XIX i XX wieku (Jan Ludwik Popławski, Zygmunt Balicki, Roman Dmowski)*, Kraków 2013.
- Radlińska H., *Stosunek wychowawcy do środowiska społecznego*, Warszawa 1935.
- Zarzecki L., *Teoretyczne podstawy wychowania. Teoria i praktyka w zarysie*, Jelenia Góra 2012.
- Zarzecki L., *Wychowanie narodowe. Studia i szkice*, Warszawa 1929.

Education in the Service of the Independent Poland in the Light of the *National Education Policy* of Zygmunt Balicki

Keywords

Zygmunt Balicki, national education, National Democracy, independence, coeducation, diverse education, history of education

Summary

An education policy was formed as an essential element of the political programs developed by sovereign-oriented groups. The prominent views of National Democracy in this area were laid out in the *National Education Policy* by the leading theorist of the National Democracy, Zygmunt Balicki (1858–1916). Although 2016 marks the centenary of Balicki's death, his remarkable contribution to the history of Polish political, scientific, and educational thought has not been particularly commemorated. The purpose of this article is to remind Balicki's figure in the context of his contribution to the history of education. He strove for a Polish school for Poles of both sexes, emphasizing gender differences and the resulting specific tasks, important in the development of the nation. He warned against the denationalization of education, explaining that even a school which taught Polish, in its fundamental, ideological layer – might not be Polish at all. Balicki had a speech about

the “homelessness” of teaching during the II Pedagogical Congress, held on Nov. 1, 1909, in Lviv. As an antidote to the disturbing phenomenon of the denationalization of Polish children and youth, he presented the maximalist program of the National Education Policy. National education served as the idea of a national community understood as a unified, powerful organism called to fulfill great historical tasks.

Erziehung im Dienst der Unabhängigen unter Berücksichtigung der „Grundsätze der nationalen Erziehung“ von Zygmunt Balicki

Schlüsselwörter

Zygmunt Balicki, Nationale Erziehung, Nationale Demokratie, Unabhängigkeit, Koedukation, differenzierte Bildung, Erziehungsgeschichte

Zusammenfassung

Die nationale Erziehung sollte dazu dienen, die Idee der nationalen Gemeinschaft, verstanden als ein einheitlicher, riesengroßer, für die Erfüllung von geschichtlichen Aufgaben berufener Organismus, umzusetzen. Die Bildungspolitik war ein wichtiges Element der politischen Programme, die von souverän orientierten Gruppen gebildet wurden. Die klaren Ansichten über Nationaldemokratie wurden in diesem Bereich von dem führenden Theoretiker der Nationalen Demokratie, Zygmunt Balicki (1858–1916) in „Grundsätze der nationalen Erziehung“ dargelegt. Obwohl im Jahre 2016 der 100-ste Todestag von Balicki gefeiert wird, fand sein signifikanter Beitrag zur Geschichte des polnischen politischen, wissenschaftlichen und Bildungsdenken bis jetzt keine besondere Würdigung. Der Zweck dieses Artikels ist es, dieses Autors im Zusammenhang mit seinem Beitrag zur Geschichte der Erziehung zu gedenken. Balicki bemühte sich um eine polnische Schule für die Polen und den Polen, wobei er die sich aus den Geschlechtern ergebenden Unterschiede und die sich daraus folglich ergebenden unterschiedlichen Aufgaben hervorhob. Er warnte vor der Entnationalisierung der Bildung, indem er erklärte, eine Schule könne sogar auf Polnisch unterrichten, aber in ihrer grundlegenden ideologischen Schicht keine polnische Schule sein. Gegen die „Nationallosigkeit“ des Unterrichts [beznarodowość – kein Zugehörigkeitsgefühl zu der Nation] trat er während des zweiten Pädagogischen Kongresses auf, der vom 1. bis zum 2. November 1909 in Lemberg stattfand. Als Gegenmittel gegen das beunruhigende Phänomen der Entnationalisierung der polnischen Kinder und Jugendlichen stellte er das maximierte Programm von „Grundsätze der Nationalerziehung“ vor. Diese Erziehung sollte die Idee einer nationalen Gemeinschaft verwirklichen, die als ein vereinigter, mächtiger Organismus verstanden wird, der dazu berufen ist, große historische Aufgaben zu erfüllen.

Образование на службе Независимой согласно Принципов национального воспитания Зигмунта Балицкого

Ключевые слова

Зигмунт Балицкий, национальное воспитание, Национально-демократическая партия, независимость, совместное обучение, раздельное обучение, история воспитания/история педагогики

Краткое содержание

Важным элементом политических программ, создаваемых группами ориентирующимися на суверенитет, была образовательная политика. Выразительные взгляды национал-демократов (эндеции) в этой сфере изложил в Принципах национального воспитания главный теоретик национал-демократов Зигмунт Балицкий (1858–1916). И хотя в 2016 году прошло столетие со дня смерти Балицкого, его существенный вклад в историю польской политической мысли, науки и образования не дождался специального исследования и увековечения. Целью статьи является желание напомнить об этой личности в контексте его вклада в историю воспитания. Балицкий добивался польской школы для польки и поляка, ставя акцент на различиях между полами и исходящими из них специфических заданий, важных для развития народа. Предупреждал перед образованием без национального характера, объясняя, что обучение в школе может даже вестись на польском языке, но при этом в своей основе, идейном фундаменте эта школа может не быть польской школой. Против «безнационального» обучения он выступил во время II Педагогического конгресса, который состоялся 1–2 ноября 1909 года во Львове. В качестве противоядия явлению «обезнационаливания» польских детей и молодёжи он представил максималистскую программу Принципы национального воспитания. Национальное воспитание должно было служить реализации идеи национальной общности будучи единым, мощным организмом, призванным исполнять великие исторические задания.

Ku czci Sienkiewicza.

rys. W. Barwicki.

NA PAMIĄTKĘ PRZEWIEZIENIA ZWŁOK
z VEVEY do WARSZAWY 25/X 1924 roku.

Pocztówka *Ku czci Sienkiewicza* z rysunkiem Władysława Barwickiego, wydana nakładem litografii Adama Jarzyńskiego w Lublinie, MN P-2376